

Rejent * rok 12 * nr 7(135)
lipiec 2002 r.

Glosa

do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 20 września 2001 r. II CKN 271/99*

Informacja o tym, jakie świadczenie otrzymał wystawca weksla od wekslobiorcy za wręczony mu weksel, nie narusza zakazu przewidzianego w art. 101 pkt 2 ustawy z dnia 28 kwietnia 1936 r. – Prawo wekslowe (Dz.U. Nr 37, poz. 282).

Wstępna refleksja, jaka nasuwa się przy lekturze glosowanego wyroku, dotyczy sformułowanej przez Sąd Najwyższy tezy. Uważam, że teza ta została chyba zbyt szeroko ujęta. Jej dosłowne brzmienie może prowadzić do nieporozumień przy ocenie składników weksla własnego. Zasadniczo bowiem teza dotyczy każdej informacji zamieszczonej w dokumencie wekslowym o tym, jakie świadczenie otrzymał wystawca od wekslobiorcy za wręczony mu weksel. Z brzmienia tezy można by wnosić, że tego typu informacja nigdy nie narusza przewidzianego w art. 101 pkt 2 pr. weksl. nakazu zamieszczenia w wekslu własnym bezwarunkowego przyrzeczenia zapłacenia oznaczonej sumy pieniężnej. Taki wniosek byłby niewątpliwie przedwczesny.

Przypomnijmy elementarne wiadomości na ten temat. Wynikający z art. 101 pkt 2 pr. weksl. zakaz ma podstawowe znaczenie przy ocenie ważności

* OSNC 2002, nr 6, poz. 76.

weksła. Panuje zgoda co do tego, że unieważniają wksel takie wzmianki, jak dodanie warunku czy też uzależnienie zapłaty od istnienia podstawy prawnej (*causa*), która zachodzi między wystawcą wksła własnego a remitentem¹. Trzeba bowiem pamiętać, że przy wkslu własnym nie występuje stosunek pokrycia. Jak wiadomo, sprawa przedstawia się inaczej przy wkslu trasowanym, w którym występuje także stosunek pokrycia zachodzący między wystawcą a trasatem.

Pomińmy jednak wątpliwości związane ze sformułowaniem tezy. Od dawna bronię zapatrywania, że nie należy ujmować tezy jako dyrektywy wykładni oderwanej od samego rozstrzygnięcia i jego uzasadnienia. Po tej wstępnej refleksji przejdźmy do przedstawienia głównych elementów stanu faktycznego, na którego tle zostało wydane glosowane orzeczenie. Chciałbym z góry zaznaczyć, że zajęte w nim stanowisko Sądu Najwyższego zasługuje na aprobatę. Oznacza to, że słuszne było uchylene zaskarżonego skargą kasacyjną wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania. W związku z tym rozstrzygnięciem nasuwa się uwaga mająca ogólniejsze znaczenie. W konkretnym wypadku chodziło o wksel gwarancyjny wystawiony *in blanco* jako zabezpieczenie zapłaty. Nie ulega jednak wątpliwości, że wyrażone przez Sąd Najwyższy zapatrywanie prawne dotyczy każdego wksła własnego.

1. Sprawa jest stosunkowo prosta, ale jednocześnie bardzo pouczająca. Świadczy o tym, jak starannie należy wypełniać wksel *in blanco*, aby uniknąć wszelkich możliwych komplikacji. Z uzasadnienia wyroku dowiadujemy się, że powód (A) zawarł z pozwanym w obecnym procesie (osobą B) umowę sprzedaży wyrobów spirytusowych. W sprawie było bezsporne, że – zgodnie z postanowieniami tej umowy – jako zabezpieczenie swych należności z tego tytułu powód otrzymał od pozwanego (B) wystawiony przez niego wksel własny *in blanco*. Poręczenia wkslowego udzielili pozostali pozwani (C i D). Została sporządzona deklaracja wkslowa, z której wynikało, że wystawca „stawia do dyspozycji powoda wksel *in blanco*” jako zabezpieczenie wszelkich należności z tego tytułu. Powód został upoważniony do wypełnienia wksła do wysokości należności pod-

¹ Por. przykładowo A. Szpunar, *Komentarz do prawa wkslowego i czekowego*, wyd. 3, Warszawa 2001, s. 280.

stawowej z tytułu odebranych wyrobów spirytusowych, łącznie z odsetkami za opóźnienie. Weksel został przez powoda wypełniony przez wpisanie kwoty 199.646 zł oraz wyrazów „za pobrane wyroby spirytusowe”. Te słowa stały się przyczyną rozbieżnej oceny prawnej, o której dowiadujemy się z uzasadnienia wyroku. Jest rzeczą znamionną, że wysokość sumy wekslowej nie była kwestionowana w toku procesu. Sąd Wojewódzki uchylił nakaz zapłaty zobowiązujący wszystkich pozwanych (B,C,D) do solidarnej zapłaty sumy wekslowej i powództwo oddalił. Uznał bowiem, że weksel ten był nieważny ze względów formalnych. Sąd Apelacyjny podzielił tę ocenę, bliżej ją uzasadniając. Sąd Apelacyjny przyjął, że wzmianka „za pobrane wyroby spirytusowe” stanowiła tzw. klauzulę informacyjną, odnoszącą się wprost do podstawowego stosunku prawnego, będącą przyczyną wystawienia weksla. Klauzula ta pozwalała ustalić zarówno rodzaj towaru objętego umową między wystawcą a wierzycielem wekslowym, jak i rodzaj tej umowy. Zdaniem Sądu Apelacyjnego, wzmianka ta wyrażała prawną podstawę wiarytelności wekslowej. Przekreślała w ten sposób obiegowość i abstrakcyjność weksla. Uzależniając spełnienie świadczenia od stosunków kauzalnych między stronami, czyniła weksel nieważnym w świetle wymagań ustawy (por. art. 1 i 101 pr. weksl.). Nasuwa się krytyczna refleksja, że należy wytyczyć rozsądne granice formalizmowi prawa wekslowego. Tymczasem stanowisko Sądu Apelacyjnego jest przejawem przesadnego formalizowania w tej dziedzinie. Twierdzenie to będzie rozwinięte w toku dalszych wywodów.

2. Prześledźmy kolejne etapy rozumowania Sądu Najwyższego, które doprowadziły do ostatecznego wniosku, że weksel był ważny. Konieczne jest zwięzłe przedstawienie motywów takiego rozstrzygnięcia, które z praktycznego punktu widzenia oznacza, że pozwani będą odpowiadać solidarnie za zapłatę sumy wekslowej. Punktem wyjścia rozważań Sądu Najwyższego jest stwierdzenie dość oczywistej prawdy na temat charakteru weksla własnego. Bezwarunkowość zobowiązania wekslowego wyraża się niemożnością obwarowania obowiązku zapłaty zastrzeżeniem warunku. Do sprawy określenia tego pojęcia w kontekście prawa wekslowego powrócimy w dalszym toku wywodów. Wobec zamieszczenia przez powoda wspomnianej już wzmianki, zasadnicze znaczenie dla rozstrzygnięcia rozpoznawanej sprawy ma wyjaśnienie właściwego sensu takiego zastrze-

zenia. Wylania się pytanie, czy istotnie nadało ono przyrzeczeniu wystawcy charakter warunkowy. Jak to zaznaczył Sąd Najwyższy, teoretycznie możliwe są dwa ujęcia tego splotu zagadnień. W razie odpowiedzi twierdzącej na tak postawione pytanie, przedłożony przez powoda do realizacji dokument nie mógłby być uznany za ważny weksel własny. Natomiast w razie odpowiedzi przeczącej można by dochodzić na jego podstawie zapłaty wymienionej w nim sumy wekslowej. Naturalnie, należałoby wówczas postawić dalsze pytanie, czy na podstawie przepisów prawa wekslowego (por. zwłaszcza art. 10, 32) pozwanym przysługują zarzuty skuteczne względem posiadacza weksla. Przytoczone zostały orzeczenia Sądu Najwyższego zajmujące takie stanowisko². Jak się wydaje, sprawa zarzutów przysługujących dłużnikom wekslowym nie była aktualna w konkretnym wypadku i dlatego możemy ją pominąć w rozważaniach.

Kolejnym etapem rozumowania Sądu Najwyższego jest uznanie, że zamieszczenie wspomnianej wzmianki nie narusza przewidzianego w przepisie art. 101 pkt 2 pr. weksl. nakazu bezwarunkowego charakteru przyrzeczenia wystawcy. Sąd Apelacyjny błędnie uznał, że zastrzeżenie „za pobrane wyroby spirytusowe” uzależniło zapłatę sumy wekslowej od stosunku kauzalnego i tym samym spowodowało nieważność weksla. Przytoczona została znana uchwała składu siedmiu sędziów SN z dnia 29 czerwca 1995 r. (OSNC 1995, poz. 168). Kierując się ustalonymi w tej uchwale „regułami uwzględniającymi funkcje weksla, jego przeznaczenie do obiegu”, Sąd Najwyższy doszedł do następującego wniosku, będącego niejako podsumowaniem dotychczasowych wywodów.

Analizowanej wzmianki („za pobrane wyroby spirytusowe”) nie można uznać za warunek dodany do przyrzeczenia wystawcy. Nie jest to zatem sprzeczna z art. 101 pkt 2 pr. weksl. klauzula wekslowa. Wzmianka ta nawiązuje do stosunku podstawowego, który był przyczyną wręczenia dokumentu powodowi. Jak wiadomo, wręczenie to nastąpiło w związku ze sprzedażą przez powoda wyrobów spirytusowych celem zabezpieczenia należności z tytułu wykonania tej umowy.

² Są to następujące orzeczenia Sądu Najwyższego: z dnia 4 grudnia 1998 r. (OSNC 1999, poz. 126), z dnia 17 czerwca 1999 r. (OSNC 2000, poz. 27) i z dnia 18 listopada 1999 r. (OSNC 2000, poz. 128).

Do dokonanych ustaleń Sąd Najwyższy dodał jeszcze ważną uwagę, w której podkreślone zostało znaczenie brzmienia tego typu wzmianek. Nadania przyrzeczeniu wystawcy charakteru warunkowego nie można by wykluczyć w razie zamieszczenia zastrzeżenia „dla zaspokojenia roszczenia o zapłatę ceny ustalonej w umowie”. Zastrzeżenie takie może być rozumiane przez typowego uczestnika obrotu wekslowego jako uzależnienie zapłaty sumy wymienionej w dokumencie od istnienia w terminie jej płatności roszczenia o świadczenie umówionej w umowie ceny. Mamy wówczas do czynienia z warunkiem w rozumieniu art. 89 k.c., zatem uzależnieniem świadczenia od zdarzenia przyszłego i niepewnego³.

Według Sądu Najwyższego, podobnie należy oceniać zastrzeżenie „zapłata zgodnie z umową”. Uzależnia ono obowiązek uiszczenia przyrzeczonej sumy od istnienia stosunku podstawowego. Nie chodzi tutaj wprawdzie o warunek w ścisłym tego słowa znaczeniu, ponieważ zastrzeżenie takie nawiązuje do umowy już zawartej w przeszłości. Jednakże w świetle przepisu art. 101 pkt 2 pr. weksl. na równi z warunkiem w ścisłym tego słowa znaczeniu należy traktować klauzule nawiązujące do zdarzeń, które już nastąpiły albo zachodzą jednocześnie z wręczeniem dokumentu (*conditiones in praesens vel in praeteritum collatae*).

Wróćmy jednak do interesującego nas stanu faktycznego. Sąd Najwyższy słusznie podkreślił, że na ogół zawarte w dokumencie wzmianki nawiązujące do stosunku podstawowego nie nadają przyrzeczeniu wystawcy charakteru warunkowego. Zastrzeżenia odwołujące się do stosunku podstawowego, ze względu na który weksel został wręczony, są zazwyczaj uznawane jedynie za tzw. klauzule waluty. Często przybierają one postać szablonowych, zwyczajowo stosowanych zwrotów, takich jak na przykład: „wartość w towarze”, „wartość w gotówce”, „walutę otrzymałem”, „walutę otrzymam”, „waluta w oczekiwaniu”, „wartość w rachunku”. Klauzule waluty informują tylko o tym, co wystawca otrzymał (lub ma otrzymać) od weksliobiorcy za wydany mu weksel. Ich sformułowanie, jak i zwyczaj odwoływania się w tekście dokumentu wekslowego do stosunku podstawowego, jedynie w celu udzielenia wspomnianej informacji, uzasadnia odpo-

³ Warto zaznaczyć, że stanowisko takie zajmuje orzecznictwo niemieckie. Por. A. B a u m b a c h, W. H e f e r m e h l, *Wechselgesetz und Scheckgesetz*, wyd. 20, München 1997, s. 107.

wiednią wykładnię tego typu zwrotów. Nie można w nich dostrzec zakazanego przez przepis art. 101 pkt 2 pr. weksl. warunku. Klauzule te są pozbawione doniosłości z punktu widzenia prawa wekslowego. Mogą mieć natomiast znaczenie w świetle powszechnego prawa cywilnego (bądź postępowania cywilnego).

Nie inaczej należy oceniać wzmiankę „za pobrane wyroby spirytusowe”. Analizowana wzmianka nosi wszelkie cechy klauzuli waluty. Jej sformułowanie sprawia, że przez typowego, racjonalnie myślącego uczestnika obrotu wekslowego może być ona odbierana wyłącznie jako nie naruszająca zakazu art. 101 pkt. 2 pr. weksl. informacja o tym, że wystawca wręczył powodowi weksel za otrzymane od niego wyroby spirytusowe.

Wywody Sądu Najwyższego zostały przytoczone właściwie bez komentarza, ponieważ nie wywołują istotnych zastrzeżeń. Dotyczą one wszelkich weksli własnych, bez względu na pełnione w konkretnym wypadku funkcje. Chciałbym tylko przypomnieć, że otrzymany przez powoda dokument był wystawionym *in blanco* wekslem gwarancyjnym (por. art. 10 pr. weksl.). Powodowi zostało przyznane uprawnienie do ukształtowania treści zobowiązania wekslowego dłużników⁴. Nie powinno ulegać wątpliwości, że zamieszczenie dopuszczalnych klauzul wekslowych (w szczególności waluty) pozostawiono do uznania powoda, który odwołał się zresztą do treści stosunku podstawowego.

Istotne znaczenie ma także okoliczność, o której nie wspomniano w uzasadnieniu wyroku. Zobowiązanie osób podpisanych na wekslu niezupelnym w chwili wydania jest warunkowe. Wywołuje ono skutki prawne z mocą wsteczną (*ex tunc*) wówczas, gdy weksel zostanie wypełniony i odpowiada przepisom prawa. Należy go zatem oceniać tak, jak gdyby był wekslem wypełnionym w chwili wydania. Poza tym warto podkreślić, że wypełniony weksel nie został przeniesiony przez indos na osobę trzecią. Abstrakcyjność zobowiązania wekslowego zostaje złagodzona we wzajemnych stosunkach między wystawcą weksla własnego, wystawionego początkowo, *in blanco* a pierwszym wierzycielem (remitentem). Okoliczności te przemawiają dodatkowo za tym, że weksel ten był ważny.

⁴ Por. P. Machnikowski, *Weksel własny in blanco*, Warszawa 2002, s. 111.

3. Na tle konkretnego stanu faktycznego rysuje się wyraźnie sprawa klauzul wekslowych. W ramach niniejszych uwag można poprzestać na uwypukleniu odcieni znaczeniowych określonych klauzul. Można powiedzieć, że są to dodatki, które nie należą do koniecznych części składowych weksla (art. 1, 101 pr. weksl.). Pożyteczne będzie zwięzłe omówienie tej ważnej i skomplikowanej problematyki.

W piśmiennictwie polskim podjęte zostały liczne próby klasyfikacji klauzul wekslowych. Na uwagę zasługują wywody St. Grzybowskiego, który wyróżnił dwie zasadnicze grupy klauzul⁵. Do pierwszej grupy należy zaliczyć te klauzule, które mogą mieć znaczenie tylko dla stosunków pozawekslowych. W szczególności są one istotne z punktu widzenia prawa cywilnego (materiałnego i formalnego). Do drugiej grupy należy zaliczyć te klauzule, które dotyczą samego zobowiązania wekslowego. Ich ocena nie może być jednolita⁶.

Ze zrozumiętych względów interesują nas jedynie te klauzule, które mają znaczenie dla stosunków pozawekslowych. Do najczęściej spotykanych klauzul w obrocie wekslowym należą:

– Klauzula waluty, która określa to, co wystawca otrzymał od remitenta jako ekwiwalent za wydanie weksla („wartość w towarze”, „wartość otrzymałem”, „walutę otrzymałem” itd.). Klauzula ta dowodzi istnienia stosunku obligacyjnego, na podstawie którego weksel został wystawiony. Ocena tego typu wzmianek nie nastęrcza szczególnych trudności. Wzmiankę o otrzymaniu waluty należy zasadniczo traktować jako dowód, że wystawca rzeczywiście uzyskał ekwiwalent za weksel. Niekiedy chodzi tylko o zwrot szablonowy. W konkretnym wypadku klauzulę tę zamieścił wierzyciel wekslowy, wypełniając weksel *in blanco*, co nie wpływa na jej ocenę.

– Klauzula pokrycia, która określa stosunek między wystawcą a trasatem. Może ona występować tylko przy wekslu trasowanym. Z reguły chodzi tu o polecenie wystawcy skierowane do trasata, aby obciążył jego rachunek („Wstawi Pan na rachunek” itd.).

⁵ Por. St. Grzybowski, [w:] *System prawa cywilnego*, t. III, cz. 2, Wrocław-Warszawa 1976, s. 1007.

⁶ Por. A. Szpunar, *Komentarz*, jw., s. 73. Jest rzeczą znaną, że niektóre klauzule, niedopuszczalne według prawa wekslowego, należy uznać za nie napisane (por. art. 5, 9, 12 pr. weksl.).

W piśmiennictwie panuje na ogół zgoda co do tego, że zamieszczenie klauzuli waluty czy pokrycia nie powoduje nieważności weksła. Stanowisko orzecznictwa jest nieco chwiejne. Można wyrazić nadzieję, że głosowany wyrok położy kres wątpliwościom na temat dopuszczalności zamieszczenia klauzuli waluty czy pokrycia w treści dokumentu.

Adam Szpunar